

Nastanak, procvat i kraj države

ZVONKO POSAVEC*

Sažetak

Autor misli da se iz razvoja moderne države i društva mogu izvesti određene spoznaje koje su relevantne za budućnost države. On to pokazuje opisom nastanka moderne države i analizom tvrdnji o kraju države. Tradicionalni državni elementi kao, državno područje, centralizirana državna sila i državni narod bili su dogma nauke o državi koju je paradigmatički razvio Georg Jellinek. Međutim, danas se postavlja pitanje što je preostalo od takve tradicionalne države? Autor drži da državno područje gubi pravno i praktično značenje što pokazuje primjer zemalja Europske unije među kojima se brišu državne granice. Državni narod je ugrožen migracijama, a državnu silu kao element države dovodi u pitanje rastuća moć gospodarskih udruga i multinacionalnih poduzeća. Pozivajući se na Häberlea, autor drži korisnim uvođenje kulture kao četvrtoga državnog elementa. Po ovoj koncepciji, građani donose ustav u čijem je središtu čovjek i njegovo dostojanstvo. Ova pozicija čovjeka karakteristična je za europsku kulturu na kojoj će se temeljiti budući razvoj Europe.

Autor tvrdi da će država i dalje biti bitan faktor uspješnosti društva i medij legitimacije te da će prijeći u kooperativnu ustavnu državu. Njezina kooperativnost temelji se na isprepletenosti internacionalnih, supranacionalnih i regionalnih odnosa, u preuzimanju zajedničkih obveza i spremnosti na solidarnost i humanost.

Ključne riječi: država, kooperativna ustavna država, kultura, nauka o državnim elementima

Baviti se pitanjem *budućnosti države*, strogo znanstveno gledano, opasan je poduhvat, jer o budućnosti možemo više nagađati nego strogo misliti. Hegel je već odavno primijetio na kraju *Predgovora* svoje *Filozofije prava* (1821.) “da poučavati o tome kakav bi svijet trebao biti ... filozofija (a pogotovo znanost, op. autora) dolaze suviše kasno ...”.

Unatoč ovoj Hegelovoj opomeni vjerujem i nadam se da smo u tome suglasni, da možemo iz unutarnjeg razvitka moderne državnosti i modernog društva izvući neke konzekvencije i za budućnost države. U tom smislu vjerujem da ćemo se u svojim ras-

* Zvonko Posavec, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Političke teorije i političke institucije.

pravama kretati između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Moramo najprije utvrditi što je država bila, kako i koje probleme je ona rješavala i na posljetku, što možemo i možemo li od nje još nešto očekivati.

Moderna država živi od mogućnosti prilagođivanja i razvitka. Danas poznajemo, barem u Europi, državu kao *ustavnu državu*, a to znači da se jedan tip države ustalio i odnio pobjedu nad svim ostalim formama države. Država je u svojem stoljetnom razvitku pokazivala uvijek nove forme, a potrebu za razvitkom moderne države doživljavamo svakodnevno. Ustavna država je danas zajedničko djelo stoljetnog razvitka europskih i zapadnoameričkih naroda. Ona je bila, jest i ostat će historijski i europsko-atlantski projekt, ali principi njezine organizacije proširili su se posvuda u svijetu. Postoje temeljni principi na kojima počiva moderna ustavna država a to su: ljudska prava, dioba vlasti i demokracija; socijalna državnost, nacionalni suverenitet itd. Ovi principi razvili su se postupno u okviru europske kulture i danas su prihvaćeni od mnogih izvanoeuropskih zemalja. Ono što je na početku stvaranja države bilo iznimno važno (npr. suverenitet), danas je u mnogočemu izgubilo na značenju.

U svojem ću predavanju kratko opisati nastanak moderne države, njezine mijene i sadašnje značenje na primjeru nauke o državnim elementima (1), zatim ću komentirati objave o kraju države (2), i iz toga ću izvući neke zaključke glede budućnosti države (3).

1. Moderna država postigla je iznimne civilizacijske rezultate. Ona je uspješno nadvladala konfesionalne ratove i uspostavom centralne sile osigurala unutar društveni mir. Država je bila svjetsko-historijski unikum, kojim je ukinut dualizam vladara i zemlje, kneza i staleža. Država je racionalizirala politiku, tako da joj je osigurala trajnost, čvrstinu i duhovnu povezanost. Trajnost zahtijeva tvrde granice koje prijašnje političke zajednice nisu poznavale. Tako je nastao prvi državni element, naime *državno područje*, koje je kasnije u svakoj *Općoj nauci o državnom pravu* vrijedilo kao prvi uvjet države.

Ovu čvrstu granicu morala je štititi jedinstvena državna sila koja je narodu jamčila sigurnost. Pretpostavka jedinstvene državne sile bila je formulirana u teorijama opće volje. Čvrste granice znače kraj nomadskoj politici, što se može lijepo iščitati iz izvornog značenja riječi *status* koja je na početku formiranja države stajala za riječ država. Ovaj proces zahtijevao je geografski i administrativni centar, što je dovelo do stvaranja glavnoga grada. Država je svojatala ekskluzivno pravo primjene sile. Ovim aktom svim *potestas indirectae* oduzeto je pravo na primjenu sile, te je njihovu uporabu označilo kao ilegalno. Od tada sve institucije imaju pravo na vršenje svoje djelatnosti, samo ako im država dodijeli tu kompetenciju, a za sebe isključivo svojata kompetenciju za dodjeljivanje kompetencije. Država mora osigurati unutarnju ravnotežu među različitim skupinama koje u načelu mogu postati uvijek zaraćene stranke (*partie belligerant*). Ova je situacija dovela do reformuliranja pojma suvereniteta. Može se reći da je proces nastanka države tražio novo formuliranje suvereniteta koje su izveli na različite načine Bodin i Hobbes. Suverenitet prestaje biti svojstvo lenskog gospodara. On sada postaje isključivo svojstvo države koju zastupa poglavar države koji je u demokratskim poredcima predstavnik i inkarnacija čitavog naroda. U dugom procesu nastanka moderne države odstranjene su sve bitne strukture srednjovjekovnoga carstva. Vladar cjelinom nije morao samo vladati, nego ju je morao i *predstavljati*. Tako je nastao drugi element države, naime *centralizirana državna sila*.

Demokratske revolucije s kraja 18. stoljeća istaknule su treći element države, naime *državni narod*. U ovom je procesu odlučujuću ulogu odigrao nastanak nacionalnog mišljenja. Nacionalizam je bio konzekvencija direktne državne djelatnosti (Francuska) ili je bio konzekvencija romantično-kulturnih pokreta (Njemačka, Hrvatska). Od kraja 18. stoljeća oba su pojma, naime *država* i *nacija*, bez obzira na način njihova sjedinjenja neodvojiva. Sve moderne države nastoje od tada, s više ili manje uspjeha, ova dva pojma povezati. Ova je veza toliko jaka da je postalo u osnovi beznačajno, prethodi li država naciji ili kulturna nacija državi (Böckenförde). Pravovremene ili zakašnjele nacije slijedile su u nadolazećem razdoblju povijesti *jedan* cilj: uspostavu nacionalne države. Država je postala kućištem moderne demokracije: ona je odlučno pridonijela ovladavanju posljedica industrijske revolucije; ona je kao ustavna i pravna država domestificirala vlastitu silu. Može se ukratko reći da je povijest nastanka moderne države povijest nastanka elemenata države.

Iz ovoga povijesnoga razvitka moderne države razvili su juristi opći nauk o državnim elementima. To su elementi koji utemeljuju državu kao političko jedinstvo i oni su postali dogma svake nauke o državi. Paradigmatično je razvio ovu nauku Georg Jellinek na početku svoje *Opće nauke o državi* (Jellinek, 1914.). Ovu Jellinekovu dogmatiku možemo naći gotovo u svakoj općoj nauci o državi, a malo ima njemačkih teoretičara ustava koji takvu jednu nisu napisali. Tako je donedavni predsjednik Savezne Republike Njemačke, izvrstan jurist i političar, bivši predsjednik ustavnoga suda, preuzeo s malim promjenama u svojoj *Općoj nauci o državi* (Herzog, 1971.) ovu dogmu državnih elemenata.

Što se tiče teme budućnosti države, postavlja se pitanje: što je preostalo od tradicionalne države i njezinih bitnih elemenata?

Državno je područje relativno kasno postalo bitnim elementom države. Prva poznata definicija, prema Jellineku, potječe od Klübera (1918.), koji je državu tijesno povezao "sa strogo određenim teritorijem". On točno definira državu kao građansko društvo određeno "područjem" (Jellinek, 1914.: 395). Državno je područje u tom smislu potpuno zatvoreno, tako da "idealnom pravu države odgovara *territoria clausa*" (Isensee/Kirchhof, 1995.: 610). Dakle, svaka moderna država "raspolaze" određenim područjem i tako određeno državno područje bilo je opća osnova za međunarodno pravo.

U naše doba – *područje* kao sastavnica državnog djelovanja sve više gubi pravno i praktično značenje: "Specifično područje države sve je manje povezano s "područjem" (Bezugsfläche) za specifični pravni poredak, jer se pravo sve više internacionalizira i supranacionalizira" (Saladin, 1995.: 18). Neki primjeri: između zemalja EU-a nije potrebna nikakva putovnica ni carinska kontrola, ne postoji nikakva unutarnja carina i nikakva posebna moneta među članovima zajednice. Temeljne slobode zajamčene su ugovorom EWG-a i EWR-a (sloboda prometa osoba, roba, usluga i kapitala), koji načelno državama članicama EU-a zabranjuje da na svom teritoriju štite svoje interese od drugih članica. Tako se ukidaju carine i naknade istog učinka između država članica. Postoje mnogi primjeri kako se sve više sistematski preskače državna granica. Možemo primijetiti rastuću pokretljivost stanovništva koje se ne obazire na državno područje. Određeno područje države sve više gubi značenje kao geografsko "mjesto djelovanja".

Slično vrijedi i za element državnog naroda. Moderna migracijska kretanja vode do miješanja pojedinih “naroda države”. Ljudi su postupno postali mobilnijima, bilo zbog vlastitih potreba ili putem državnih ili internacionalnih nadzora. Nijedan narod nije više “sam sa sobom”, mnogi su izgubili u etničkim kretanjima svoj “zavičaj”, te država kao i prije “raspolaze” narodom, ali ne više jednim određenim, ograničenim narodom, ne više odlikovanim i jedinstvenim narodom. Narodi pojedinih država Europe postali su do određenog stupnja “izmjenjivima”. U očima mnogih država gubi svoju osobnu supstanciju, premda mnogi još uvijek u njoj vide mogućnost osobne afirmacije.

Državna sila kao element države, dakle suverenitet pojedine države u krajnjoj je mjeri doveden u pitanje. Suverenitet kao “najviša moć” u odnosu prema “vanjskim” silama, u odnosu prema drugim državama, postaje do te mjere nesigurnim, pogotovo kad se država veže uz pravo neke određene zajednice država. U okviru ove problematike bitnu ulogu igra druga dimenzija “desuverenizacije” države, unutarnja dimenzija, naime činjenica, da pojedina država gubi, tako se barem čini, svoju “najvišu moć” u odnosu prema unutarnjim snagama. Ovaj je razvitak već opisan: rastuća moć i utjecaj (privrednih) udruga na državu i slabljenje ugleda i utjecaja političkih stranaka, ili snažan utjecaj pojedinih “dominirajućih” nacionalnih i multinacionalnih poduzeća. Suverenitet pojedinih država je ublažen, ali suverenitet još uvijek nije otpisan. Može li, i smije li se suverenitet države kao element državnosti dalje neupitno potvrđivati, to je, mislim, postalo jako upitnim. Može li se još opravdati njegovo svečano postavljanje na početku ustava? Treba li mu uopće još u ustavnim konstrukcijama pridavati neko svečano mjesto?

Možemo konstatirati da tri “klasična” elementa državnosti gube svoje staro značenje u strukturi moderne države. Ili su ova tri elementa, u najmanju ruku, izgubila značenje koje im je pripisivala tradicionalna teorija države. Moderna ustavna država transformirala se i dalje se razvila. Jedna usporedna analiza ustava mogla bi pokazati da su se bitni elementi, kako sam ih ja ovdje kratko skicirao, dalje razvili.

S obzirom na našu temu, *budućnost države*, ne možemo više inzistirati na trima klasičnim elementima države. Europske države stupile su u jedan ireverzibilan proces koji teško čini mogućim povratak u nacionalnu državnost. Povezujuća i noseća snaga ovoga razvitka su, dakako, privredni interesi. Međutim s naglašavanjem ovih interesa dolazimo, s obzirom na daljnje europske integracije i daljnji razvitak, u prilično velike teškoće. Da bi se otvorio novi put europskih integracija, ne smijemo izgubiti iz vida kulturno i duhovno jedinstvo Europe, ukratko, kulturno naslijeđe Europe kao značajan, a možda i najznačajniji element u njezinom budućem oblikovanju. Jurist Peter Häberle poduzeo je reviziju “elemenata države” i predložio kulturu kao “četvrti” element države. To za njega znači da država sa svojim “državnim elementima” nije primarna danost na što se ustav odnosi. Ustav je dio jedne kulture, on je kultura. Da si građani daju ustav, gdje su u središtu čovjek i njegovo ljudsko dostojanstvo, može proisteći samo iz jedne kulture, koja vidi čovjeka kao nositelja i stvaraoca vlastite sudbine. Ljudsko dostojanstvo kao kulturno-antropološka premisa za cjelokupnu organizaciju državne sile može prosteći samo iz posve određene kulture (Häberle, 2002.: 25).

Ova kultura više ne može biti reducirana samo na nacionalnu kulturu. U centru europskih država ili današnje ujedinjene Europe nema nacionalno dominirajuće mjesto. “Klasična nacionalna država ne može više biti obvezatna vodeća slika za ustavnu državu” (Häberle, 1988.: 625). Ona je samo dio ustrojene *res publicae* koja u središte po-

stavlja čovjekovo dostojanstvo kao fundirajući dio države. Tako oblikovan ustav dio je kulture koja potječe iz europske tradicije. Ovo kulturno jedinstvo Europe pogonska je snaga koja pruža europskom ujedinjenju jednu daljnju perspektivu. Europska kultura, koja ima svoje korijene u antici i srednjem vijeku, obilježila je sve europske države. Europski razvitak, premda je nošen zajedničkim vrijednostima, ne može se, dakako, stvoriti neovisno o nacionalnim državama, nego zajednički europski razvitak mora u punoj mjeri respektirati mnogostrukost nacionalnih kultura, jer je pluralitet nacionalnih kultura prava, dio identiteta koje tvori europska pravna kultura.

Europska unija, koja se sastoji od pluraliteta nacionalnih pravnih kultura, ima također zajednički korijen, može svoju perspektivu zadobiti samo iz svojega kulturnog naslijeđa, jer je i sama država europski izum i sama potječe iz europske kulture. Mi smo u Europi stupili u jedan proces gdje samo slijepa politika pojedinih nacionalnih država želi iz toga procesa isključiti određene države, jer one trenutačno nisu dovoljno privredno razvijene.

Nacionalna je država danas ugrožena procesom privrednog razvitka kao i informacijskim društvom koje prelazi sve granice. Nadnacionalni ugovori oduzimaju joj vanjske kompetencije, a udruge, stranke i različiti društveni aranžmani slabe njezinu mogućnost iznutra. Čini se kao da je svaka teritorijalno ustrojena politika, a time i dosadašnja država, ugrožena na svim stupnjevima razvitka. Pritom se misli na fenomen da je državno ustrojena politika sve manje u stanju suprotstaviti se izazovima koji pred njom stoje, jer oni ignoriraju teritorijalne granice. Posvuda se šire globalizacijski procesi koji pojačavaju napetost između nadaleko proširenoga djelovanja tržišnih sila, što upravljaju ekonomijom, i ograničenih prostora u kojima djeluje politika. Ni jedna europska država ne može danas upravljati vlastitom sudbinom. Zato je nužno da se stvore širi prostori politike da bi se moglo ovladati postojećom situacijom.

2. Zbog gore navedenih razloga situacija je danas izvanjski slična onoj s kraja 19. stoljeća. Prethodnici prognoza o propasti države bili su Marx i Engels. Oni su mislili da država ima još samo ideološki karakter. Trebala bi prikriti način funkcioniranja iskorištavanja najamnog rada, no ona može imati posredujuću funkciju u okviru produkcije kapitalističkoga društva, a može, dakako, obavljati istodobno obje funkcije. Nije nikakvo čudo da mnogi teoretičari danas vjeruju da je marksistička teorijska paradigma shvaćanja moderne suviše brzo i nepotrebno napuštena.

Nietzsche je, poslije Marxa, (1882.) objavio smrt države, a političari, pravnici, sindikalisti prihvatili su ovu objavu i preinačili je u smislu svojih potreba. Moglo se iz različitih aspekata čuti povike o smrti države, o smrti osobne i suverene države, o početku kraja jedne velike epohe državnosti. Ovu je situaciju sjajno opisao Helmut Quaritsch (Quaritsch, 1970.: 11-15). Jasno je da je tradirani pojam i tip države, kako nekad tako i danas, s različitih strana doveden u pitanje: internacionalizacijom tradicionalnih zadaća države i međusobnom ugovornom ovisnošću pojedinih država, pokretima nadnacionalnih integracija, stvaranjem blokova država i uspostavom velikih privrednih prostora djelovanja; pokretima nedržavno upravljivih migracija i zbjegovima najrazličitijih vrsta; razrješenjem državne moći putem privredne i medijske moći, putem autonomnih tehničkih procesa, nastankom komunikacijskih prostora slobodnih od kontrole države (internet), anarhizacijom društva, protuinstitucionalnim afektom, insuficijencijom javnoga dobra; ili kako je jedan analitičar rekao "njezinom prevelikom masnoćom

ili mekoćom njezinih kostiju.” Stoga svi oni “pripremaju njezino klanje putem partikularnih sila koje će od njezinog mesa svojoj klijenteli pripremiti roštiljsku svečanost, a njezinu kožu preraditi za aktovke svojim vodećim činovnicima” (Isensee, 1995.: 85). U pogledu države je, dakle, vladala situacija ambivalencije slična današnjoj. Sve se odvija prema formuli: država je mrtva, ili će umrijeti, ona ne može dugo preživjeti – ili – neka živi država. Ovu je ambivalentnu situaciju dobro izrazio Carl Schmitt. On piše: “Europski dio čovječanstva živio je donedavno u epohi čiji su juristički pojmovi potpuno oblikovani od države i koji su pretpostavljali državu kao model političkog jedinstva. Epoha državnosti dolazi k svojem kraju. Na to više ne treba trošiti riječi” (Schmitt, 1932.: 10). Međutim, nakon polemike s francuskim sindikalistima i engleskim pluralistima Schmitt dolazi do sljedećeg zaključka: “prebrzo se proklamirala smrt i kraj države” (Schmitt, 1979.: 40).

Država će, dakle, dalje opstati, ne samo kao sredstvo protiv anarhije, nego također zato što pluralizam mirnoga nadmetanja veže sisteme. Dioba moći na više država stvara internacionalnu diobu vlasti koja osigurava, u najmanju ruku, regionalne šanse za humanitet i ljudska prava, te sprječava podvrgavanje manjih država. U tom smislu još uvijek vrijedi, u prenesenom smislu, stari Aristotelov argument protiv Platonove ideje jedinstvene države. “Država je prema svojoj prirodi mnoštvo” (Po. II., 1261a18). Tu pluralnost država ne bismo smjeli ukinuti i pretvoriti ju u monolitni jedinstveni blok država. Dolf Sternberger i Hannah Arendt učinili su ovu rečenicu programskim stajalištem svoje političke filozofije. Arendtova je u *Vita activa* (1956.) uzdigla pluralitet u rang kategorije biti djelujućeg čovjeka, a Sternberger u *Drei Wurzel der Politik* (1978.) tumači Aristotelovu “logiku politike” s ovoga stajališta.

U novom se vijeku ponovno razvila slična diskusija. Kant je sam ponudio dva projekta: državu naroda, univerzalnu monarhiju, svjetsku republiku i savez naroda. Kant sanjari o zajedničkom svijetu i najprije oklijeva između jedne opće ljudske države, koju on smatra pravno mogućom i nužnom (*Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, 1784.) i jedne države naroda. Tek 1795. (u *Über den Gemeinspruch: Das in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für Praxis*) potpuno jasno otklanja svaku univerzalnu monarhiju i svaki oblik države naroda. On više ne vidi “opću državu naroda” (Kant, 1955.: VIII 313) kao rješenje. Spisi između 1784. i 1793. su nekonzekventni, jer sprječavanje rata i uspostavu republike čine ovisnima o državi naroda, koja bi ostavila republike (države) u stanju provincija. Mir bi se tako mogao ozbiljiti samo na miru groblja despocije. Dakle, narodi se odlučuju protiv univerzalne države. Kant misli da sama priroda ne teži svjetskoj državi. Pojedine države moraju biti tako organizirane da ne razvijaju nikakve sklonosti prema agresiji i da se federativno ujedinjuju s drugim republikanskim suverenim državama. Ovo ujedinjenje ne raspolaže više silom prisile koja bi svoju volju mogla policijski ili vojno provesti protiv pojedinih država. Država budućnosti vezana je s međunarodnim pravom i međusobnim poštovanjem ovoga prava. Možemo utvrditi da kod Kanta postoje tri nivoa: pravo države, međunarodno pravo i pravo svjetskoga građanina. Samo država koja je republikanski ustrojena, respektira međunarodno pravo i poštuje pravo svjetskoga građanina.

3. Država će u budućnosti biti, tako mi se barem čini, još uvijek jedan od najznačajnijih faktora uspješnosti nekoga društva. Dakako, ona neće biti jedini faktor njegove uspješnosti, ali sigurno jedan od najvažnijih. Ona će također ostati, kao što je

rekao Graf Kielmansegg, medij legitimacije, jer do sada nemamo nasuprot njoj nikakvu alternativu. Pitanje je samo s kojim ćemo ju strategijama prilagođivanja, rasterećivanja i proširenja morati u budućnosti učiniti sposobnom za djelovanje.

Mislim da su najvažnije strategije njezinoga daljnjeg razvitka već razvijene. Svaka država treba i mora unijeti u razvitak znanosti o državi kooperativnu strukturu. Naime, budućnost pripada kooperativnoj državi i upravo kooperativna država je *par excellence* postignuće zapadnoeuropskih zemalja. To nije samo mogućnost daljnjeg razvitka državnih znanosti, nego je ova tendencija zadobila svoj oblik u sadašnjim oblikovanjima ustavne države. Pojam ustavne države predstavlja danas država u kojoj je javna vlast pravno konstituirana i ograničena putem materijalnih i formalnih principa ustava: ljudskim dostojanstvom, odnosno temeljnim pravima, vezan socijalno-pravnom državnošću, diobom vlasti, neovisnošću sudova i u kojoj se vlast demokratski i pluralistički kontrolira. To je država u kojoj se rastuća društvena moć ograničava putem politike temeljnih prava i putem društvene diobe vlasti. Ustavna država je idealno-tipski država “otvorenog društva”. Otvorenost ima također sve više internacionalnu odnosno “nadinternationalnu” dimenziju, ali njoj istodobno pripada i povećana odgovornost. Suprotnost kooperativnoj ustavnoj državi je egoistična, na samu sebe upućena država, agresivna u vanjskim odnosima, a tom tipu države u ekstremnim slučajevima pripada totalna država sa “zatvorenim društvom”.

Kooperacija moderne države zbiva se politički i pravno. Kooperativna ustavna država je država koja svoj identitet nalazi u isprepletenosti internacionalnih, supranacionalnih i, osobito, regionalnih odnosa, u preuzimanju internacionalnih zajedničkih obveza i odgovornosti kao i spremnosti na solidarnost i humanost. Kooperativna ustavna država živi od kooperacije s drugim državama, zajednicama država i internacionalnim organizacijama. Ideologija neprobojnosti i državnopravnog monopola postala je upitnom. Otvorena ustavna država može na dulje biti samo kooperativna, što utječe kako na promjenu ustavne države tako i međunarodnog prava. Kooperativna država živi od privrednih, socijalnih i humanitarnih potreba kooperacije, a antropološki od svijesti o nužnosti kooperacije. Jednoj takvoj državi pripada budućnost.

Literatura

- Häberle, Peter, 1988.: *Verfassung als Kulturwissenschaft*, Duncker & Humblot, Berlin
- Häberle, Peter, 2002.: *Ustavna država*, Politička kultura, Zagreb
- Herzog, Roman, 1971.: *Allgemeine Staatslehre*, Athenäum, Frankfurt/M.
- Jellinek, Georg, 1914.: *Allgemeine Staatslehre*, Verlag von O. Höring, Berlin
- Isensee, Josef/ Kirchhof, Paul, 1995.: *Handbuch des Staatsrechts*, C. F. Müller, Heidelberg
- Quaritsch, Helmut, 1970.: *Staat und Souveränität*, Berlin
- Schmitt, Carl, 1932.: *Begriff des Politischen*, Duncker & Humblot, Berlin
- Schmitt, Carl, 1979.: *Begriff des Politischen*, Duncker & Humblot, Berlin
- Saladin, Peter, 1995.: *Wozu noch Staaten?*, C. H. Beck, München

Zvonko Posavec

CREATION, HEYDAY AND THE END OF STATE

Summary

The author claims that certain insights relevant for the future of the state may be drawn from the evolution of the modern state and the society. He goes on to prove it by describing the emergence of the modern state and by analyzing the allegations about the demise of the state. The traditional elements of the state such as the territory, the centralized state power and the nation used to be the dogma of the science of the state, paradigmatically evolved by Georg Jellinek. Today, however, there is the question of what remains of such a traditional state? The author thinks that the state territory has been losing ground both legally and practically. The example are the EU countries and the blurring of their borders. The nation has been threatened by migrations, both forced and voluntary, while the state power as an element of the state has been challenged by the growing power of economic associations and multinational companies. In his reference to Häberle, the author advocates the introduction of culture as the fourth element of the state. According to this concept, the citizens design a constitution that is centred on individuals and their dignity. This interpretation of human beings is characteristic for European culture, the foundation of the future development of Europe.

The author claims that the state is going to remain an important factor in the prosperity of the society and the medium of legitimation; most probably, it is going to make the transition into the cooperative constitutional state. Its cooperativeness is based on the interconnection of the international, supranational, and regional relations, on accepting common responsibilities and on the readiness for solidarity and humanity.

Key words: state, cooperative constitutional state, culture, elements of the state doctrine

Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR 10 000 Zagreb. *E-mail:* zvonko.posavec@zg.hinet.hr